

Večina študij o računalniško posredovani komunikaciji se je do sedaj osredotočila na koncepcije internetske tehnologije kot sredstva oziroma orodja, in ne na internet kot konstruirano okolje. Malo raziskav se je usmerilo na antropološke in sociološke teorije in analize, z namenom preučiti interakcijo posameznikov. Te teorije so se izkazale kot zelo koristne, saj nam omogočajo boljše razumevanje vpliva računalniško posredovane komunikacije na vedenje posameznikov in posameznic ter na njihovo interakcijo.² Raziskovalni projekt uporablja transdisciplinarni pristop: da bi razumeli, zakaj ljudje uporabljajo računalniško posredovano komunikacijo na določene načine, kako razumejo in uporabljajo interaktivnost, ki jo takšna komunikacija omogoča, in kako skozi lastno ravnanje udeležajo »vplive« medijev, je potrebno kombinirati analize medijskih diskurzov, izhajajočih iz sodobne humanistike (semiologije, lingvistike izviražočih pristopov, npr. konverzijske analize), s sociološkimi in antropološkimi pristopi, ki omogočajo analizo vsakdanjega ravnanja s tehniko v okviru medosebne interakcije, medtem ko je v analizo učinkovanja uporabe računalniško posredovane komunikacije na samorazumevanje in identiteto uporabnikov in uporabnic potrebno pritegniti interpretacijo, ki se naslanja na različne teorije o subjektu in (inter)subjektivnosti.

Tadej Praprotnik

Rabe osebnega računalnika in interneta – work in progress

Uses of Personal Computer and Internet – »work in progress«

Usages de l'ordinateur personnel et de l'internet – »work in progress«

Historiat

Center za medijske študije (CMS), ki deluje v okviru ISH – Fakultete za podiplomski humanistični študij, je pod vodstvom dr. Jožeta Vogrinca leta 2000 (tedaj še) Ministrstvu za znanost in tehnologijo v sofinanciranje predložil raziskovalni projekt z naslovom *Mediatizacija slovenskih domov – stanje in perspektive*. Osnovni namen projekta je bil najprej raziskati temeljne značilnosti opremljenosti slovenskih gospodinjstev s komunikacijskimi in informacijskimi tehnologijami (v nadaljevanju KIT), njihovo prostorsko in funkcijsko umeščenost in potem preučiti načine, vzorce in trende njihove rabe. V nadaljevanju bi se projekt osredotočil na prevladujoče uporabniške prakse, poskušal osvetliti historične zglede njihovega izoblikovanja in preoblikovanja, in sicer skozi analizo spreminjajočega se pomena, ki ga imajo rabe

² Obsežen seznam zanimiv člankov na temo računalniško posredovane komunikacije nudi časopis *on-line Journal of Computer-Mediated Communication*.
(URL: <http://jcmc.huji.ac.il/jcmcindex.html>).

v vsakdanjem življenju ljudi, še zlasti za njihovo samorazumevanje in osebno identiteto. Raziskava bi preučila tudi tipične aktualne vzorce razporeditve rab glede na uporabnikovo osebno in socialno determiniranost (spol, starost, mesto v družini), po delitvi na delovne in prostočasovne rabe ipd. Občo relevantnost raziskave je utemeljevala pomembnost ugotovitev o predvidenih smernicah razvoja domačih rab KIT v Sloveniji, kar bi bistveno olajšalo načrtovanje in usmerjanje gospodarskega (infrastrukturnega, tehnološkega) razvoja Slovenije.

Ministrstvo je odobrilo le del zaprošenih sredstev, zato je CMSŠ raziskavo preoblikoval v dva manjša, časovno in finančno manj zahtevna projekta, ki bi se ločeno ukvarjala vsak z enim izbranim medijem iz skupine komunikacijskih in informacijskih tehnologij. Glede na nezadostno raziskanost novih, v Sloveniji šele pred kratkim udomačenih tehnologij je bila odločitev za preučevanje rabe mobilnih telefonov in osebnega računalnika, s poudarkom na rabi interneta, razumljiva. Smotnost raziskave je bila ob sami aktualnosti tematike utemeljena tudi z enkratno možnostjo opazovanja trendov razvoja tistih KIT, katerih rabe še niso ustaljene, pač pa se šele oblikujejo. Kompleksno zastavljena metodologija bi tako povezala etnografske analize tipičnih vzorcev družinskih in individualnih rab (popisovane z intervjuji in opazovanjem), historično zasnovano analizo vzorcev oblikovanja že ustaljenih rab in tudi etnografsko analizo zgledov aktualnega formiranja novih uporabniških praks z interpretacijo identitetnih učinkov rab in problematizacijo uzaveščanja oz. neuzaveščenih oblik rabe – vse to v neenakovredni kombinaciji kvantitativnih in predvsem kvalitativnih pristopov.

Od začetka leta 2001 tako na CMSŠ delujeta dve raziskovalni skupini, ki pod skupnim vodstvom nosilca dr. Jožeta Vogrinca in vsaka s svojim koordinatorjem končujeta zbiranje gradiva in urejanje t. i. podatkovne baze. Pri obeh v okviru obveznega individualnega raziskovalnega dela (IRD), ki je na ISH sestavni del podiplomskega študija, sodelujejo tudi študentje (predvsem) medijskih študijev.

Osnovna raziskovalna shema

Osnovni namen raziskave o rabi osebnega računalnika in interneta je razbrati načine, kako ju ljudje rabijo kot posamezniki (individualno) in v širšem socialnem okolju (kontekstualno): kaj vse določa njihove vzorce rabe, kako – če sploh – jih uzaveščajo, osmišljajo, reflektirajo in artikulirajo.

Glede na to, da raziskava (v njej skupaj z nosilcem sodeluje 11 raziskovalcev) niti delno še ni končana, pač pa je v fazi zbiranja primarnega gradiva (tj. transkripcij intervjujev), je lahko pričujoče poročilo zgolj predstavitev dosedanjega poteka

raziskave in oris metodoloških postopkov z nekaterimi ugotovitvami iz dosedanje prakse.

Za primarni metodološki postopek zbiranja gradiva smo določili nestrukturirani intervju po vzoru etnografskih študijev gledanja televizije D. Morleyja, J. Lulla in drugih. Bolj kot konkretni kvantitativni podatki nas torej zanima širša kontekstualizacija rab osebnega računalnika in interneta (vpliv medosebne družinske dinamike, vzroki oz. utemeljitve rabe). Zaradi časovne in finančne omejenosti projekta smo raziskovalno polje zbiranja podatkov omejili na družine oz. gospodinjstva na eni in na izbrane poklicne skupine na drugi strani. Na osnovi transkripcij intervjujev se bomo najprej lotili statistične obdelave podatkov, nato pa širše interpretacije dobljenih odgovorov. Na tej osnovi smo sestavili dva vprašalnika, pri čemer vsak upošteva specifične svoje uporabniške skupine.

Pogovori z družinami

Izbiro družin smo zamejili z dvema kriterijema; prvič s pogojem, da je raziskovalec – spraševalec ne sme (pre)dobro poznati, s čimer smo izključili pogovore z družinami prijateljev in sorodnikov. Kot najprimernejši način »rekrutiranja« smo določili iskanje družin po posrednikih, po verigi »znanci znancev« ali »prijatelji prijateljev« ali pa po poznanstvu s samo enim članom družine, ne pa tudi z ostalimi. Tako smo lahko najlažje navezali stik z družino, ki nam ni bila popolnoma tuja, hkrati pa je nismo zares poznali, saj bi to oviralo zahtevano znanstvenoraziskovalno distanco, zmehčalo ostrino opazovanja in otežilo vztrajanje pri podrobnostih.

Druga zahteva zadeva strukturiranost družine, ki naj bi zaradi specifičnega težišča raziskave tudi na medosebni interakciji imela vsaj enega otroka oz. naj bi jo sestavljali vsaj dve generaciji. Tak izbor seveda vključuje tudi enostarševske skupnosti, ne izključuje pa niti sobivanja odraslih otrok s starimi starši ali sostanujočih bratov in sester. Raziskava izjemoma dopušča izvajanje intervjujev tudi v skupnosti brez sorodstvenih vezi, ko si stanovanje delita npr. dva para, vendar samo pod pogojem, da v njej poteka intenzivna socialna dinamika, ki se posledično odraža tudi pri delu z računalnikom.

Tretji kriterij se neposredno nanaša na delo z računalnikom in določa, da ima družina doma vsaj en osebni računalnik s priključkom za internet, ki ga uporablja vsaj en član družine, ne pa nujno vsi (ali večina), ker nas kot pomembna »druga stran« raziskovalnega polja zanima tudi neraba računalnika. Raznolikost študentske provenience omogoča vključitev družin in predstavnikov poklicev iz različnih delov Slovenije, kar prispeva k reprezentativnosti sodelujočih in uravnoteži število zastopnikov mesta in podeželja.

Dosledna formalnost pred obiskom na domu predvideva kratko predstavitveno srečanje s t. i. predstavnikom družine, v katerem raziskovalec oriše namen projekta, predstavi raziskovalno institucijo, predloži uradna dokazila o veljavnosti raziskave z zagotovilom anonimnosti in opiše potek intervjuja, s tem da napove nekaj osrednjih tem pogovora. Te informacije naj bi predstavnik gospodinjstva posredoval sostanovalcem. Kopijo zagotovila anonimnosti in potrdila o pristojnosti konkretnega raziskovalca za izvedbo intervjujev obdrži sodelujoča družina. Če ne gre drugače, lahko raziskovalec uvodno predstavitev izpelje tudi telefonsko ali celo tik pred samim začetkom pogovora.

Idealni scenarij raziskovalnega intervjuja družine, ki bi sestavil zanesljivo podobo družinske rabe računalnika in interneta, predvideva hkratno udeležbo vseh članov – v najboljšem primeru tako, da v razpravi dosledno sodelujejo vsi obenem oz. vsaj deloma (denimo tako, da debata s starši poteka ločeno od debate z otroki). Če ne gre drugače, je zaželeno, da se v vlogi sogovornika drug za drugim zvrstijo vsi družinski člani. Prednost sicer težko izvedljive simultane razprave je v tem, da omogoči prepletanje odgovorov, skakanje v besedo in dopolnjevanje izjav, kar najpristneje ilustrira vsakokratno družinsko dinamiko, obenem pa dovoljuje tudi povsem individualne odgovore na vprašanja o subjektivni rabi računalnika oz. interneta. Zaželeno je, da se – če je le mogoče – skupinski intervju nadaljuje v ločene individualne dialoge, ki služijo kot morebitni korektiv prejšnjim javno izraženim odgovorom.

Zaradi težavnosti usklajevanja prostih terminov in trajanja pogovora (v povprečju do dve uri) v praksi dopuščamo tudi odgovore v imenu odsotnih članov in indirektno poročanje o njihovih računalniških navadah. Po dosedanjih izkušnjah skupno razpravo največkrat sestavijo dialogi s posameznimi člani, kar drugi običajno izkoristijo za kakšne druge opravke, tako da je obisk pri družini le redko zgolj pogovor. Ta je nalašč strukturiran tako, da ne uvaja stroge klasične sheme vprašanje – odgovor, pač pa zgolj lansira teme kot ključne topike, ki naj bi jih obdelali v pogovoru. Osnovni namen je namreč doseči, da bi pogovor teklen čim bolj spontano, kot sproščen klepet na izbrano temo, ki naj ga spraševalec le rahlo usmerja in pazi, da govorcev ne bi zaneslo preveč mimo osrednje teme v pripovedovanje raznih družinskih anekdot. Krajši ekskurzi so sicer celo zaželeni, ker učinkovito odražajo družinsko interakcijo in so dragocena podlaga tudi za interpretacijo rabe računalnika. Pomembno je, da raziskovalec z vprašanji čim manj sugerira odgovore (razen seveda, kadar to terja neodzivnost sogovornikov) in da govorcem dovoli samostojno artikulirati svoje uporabniške vzorce, saj prav to pokaže, kako jih mislijo in razumejo. Zato tudi podatki o nevednosti, nepoznavanju ali napačnem razumevanju vprašanj pomembno prispevajo k celostni informaciji. Zaradi take odprte razprave skušamo biti raziskovalci še posebej pozorni na sogovornikovo pripoved in na situacijske

specifike, predvsem pa moramo znati prepoznati ponujeno nepopolno informacijo in se nanjo odzvati z vrsto smiselnih in za raziskavo relevantnih podvprašanj ter s tem odpirati tudi vprašanja, ki jih v pripravah na intervju nismo predvideli. Osrednji namen takega kvalitativnega etnografskega pristopa, s poudarkom na kontekstu, je namreč ravno občutljivost za specifike govorčeve individualne in socialne situacije. Vprašalnik, ki smo ga izdelali v skupini, zajema približno šestdeset vprašanj, vendar ta niso formula za izvedbo intervjuja, pač pa služijo predvsem kot osnova za oblikovanje konkretni situaciji prilagojenih in preoblikovanih vprašanj in kot opora, na katero se lahko spraševanec vedno zanese, če recimo pogovor z družinskimi člani ne bi stekel ali če bi sogovorniki preferirali konkretna vprašanja po podrobnih informacijah. Vprašanja smo razvrstili v tematske sklope, od katerih se vsak nanaša na različne dimenzije družinske rabe računalnika. V grobem smo ločili tri skupine – t. i. splošna oz. uvodna vprašanja zadevajo demografske podatke o družinskih članih, informacije o stanovanju in opremljenosti s KIT, osrednji tematski sklop združuje vprašanja o konkretni rabi računalnika in interneta, tretja skupina pa se nanaša na širši kontekst družinskega življenja, prostočasne aktivnosti (predvsem v povezavi z mediji), na ustaljeni vsakdanji ritem.

Kljub načelno odprtemu, nestrukturiranemu pristopu, ki omogoča močno variiranje vprašanj, pa mora spraševalec v pogovoru vendarle zbrati glavnino z vprašalnikom določenih informacij. Še najbolj spremenljiv je vrstni red vprašanj, čeprav se je v praksi do sedaj najboljše obnesel princip od splošnega k posebnemu.

Raziskovalec pogovor ves čas snema na diktafon, pri tem pa beleži tudi obnašanje govorcev, predvsem reakcije (obrazna mimika in telesna gestika) na odgovore, na zastavljeno vprašanje ipd., pa tudi spremljevalno dogajanje, predvsem kar zadeva delovanje drugih medijev (zvonjenje telefona, prižgan televizor ali radio ipd.).

Vsak raziskovalec kot prilogo k transkripciji intervjuja ob obisku skicira tloris bivalnega prostora, v katerega vpiše poimenovanja sob in označi lokacije KIT (s pripombami in razlagami njihovih morebitnih delokacij), kar obogati celostno podobo družinskega medijskega vsakdana.

Pogovori s predstavniki poklicnih skupin

Drugi del raziskave se osredotoča na t. i. službene oz. poklicne rabe računalnika in interneta, pri katerih nas bolj kot kontekst rabe in odnos do souporabnikov zanima posameznikova osebna raba, podrobno utemeljene uporabniške navade, njegovi osebni računalniški rituali.

Če se torej pri družinah osredotočamo na kontekst rabe, na to, kako družinska dinamika, vsakdanje družinsko življenje in hierarhiziranost vlog vpliva na vzorce

dela z računalnikom, nas pri službenih rabah zanima specifično personalizirana raba, prilagojena individualnim interesom in poklicnim potrebam. Povezavo obeh ponuja preplet rab, tj. službena raba računalnika na domu in obratno, zasebne uporabniške prakse na delovnem mestu, ki so ponekod – še posebej v umetniških poklicih – skorajda neločljive.

Namesto družinskih članov so v tem primeru naši sogovorniki torej predstavniki poklicnih skupin. To so tiste skupine (so)delavcev, ki jih določa specifično poklicno in interesno determinirana raba računalnika, ne nanaša pa se nujno na konkretne sodelavce oz. člane kolektiva, pač pa pomeni osebe, s katerimi je izbrani sogovornik (kot predstavnik poklica) interesno povezan. Tako se sestavljajo socialne mreže s skupno predispozicijo uporabniških vzorcev računalnika in interneta, saj se v njih zaradi stalne komunikacije, prenašanja vplivov, medsebojnega učenja in pomoči pa tudi tekmovanja razvijejo tipični vzorci rabe. Socialna mreža torej zaznamuje poklicno interesni teritorij individualnega uporabnika, ki se nanaša na njegov način življenja, njegovo izobrazbo, poklic, značilnosti delovnega mesta, mrežo poklicnih znanstev, komunikacijsko omrežje, ki ga spletajo osebe, s katerimi je interesno povezan in s katerimi se družijo v javnem življenju. Zanimajo nas tipični vzorci in uporabniški stili rabe računalnika z internetom, ki se vzpostavljajo znotraj tako določenega manevrskega polja. Najlažje je kot take mreže res zajeti kolektive sodelavcev, vendar pa so (sploh denimo pri samostojnih podjetnikih, umetnikih in podobnih svobodnejših poklicih) to pogosto tudi prijatelji ali celo družinski člani. Za sogovornika torej iščemo člana takšne skupine, ker pa nas zanima vzorec, raziskava zahteva izsledke pogovorov z večino članov kolektiva oz. vsaj z reprezentativnim številom članov posamezne socialne mreže. Cilj je preveriti, ali domnevni vzorec obstaja, koliko je koherenten in kolikšne so razlike med vzorci.

Raziskava predvideva obravnavo osmih poklicnih skupin, ki se med seboj razlikujejo glede na prevladujočo starost in spol v kolektivu, stopnjo hierarhiziranosti, glede na zahtevnost dela in vlogo računalnika (ali je ta zgolj sredstvo za opravljanje nalog ali osrednje kreativno delovno orodje), saj predpostavljamo, da te razlike pomembno diferencirajo stile računalniške rabe. Izbrali smo večji medijski kolektiv (v katerem računalnik funkcionira kot vsakdanje kompozicijsko delovno sredstvo in v katerem dela predvidoma več žensk kot moških), skupino administrativnih delavcev (v kateri računalnik pomeni vsakdanje delovno sredstvo in ponovno prevladujejo ženske), umetnike (pri katerih so količine in načini računalniške rabe variabilni, predvidoma je več moških predstavnikov), manjši znanstveno-tehnični kolektiv (ponovno z variabilnimi načini rabe računalnika, razmeroma nehierarhično delitvijo dela in več moškimi zaposlenimi), samozaposlene podjetnike (ki so spet večinoma moški, raba računalnika pa je močno diferencirana), osnovnošolce predmetne stopnje s podeželja in iz mest in nazadnje še srednješolce in študente višjih letnikov različnih programov

oz. študijskih smeri z uravnoteženo spolno shemo in mešanico načinov rabe. Kljub tako zastavljeni shemi smo dali pri iskanju sogovornikov prednost posameznikom in skupinam, s katerimi raziskovalci že imajo stike oz. so jih najlažje pritegnili k sodelovanju, četudi vsi ne ustrezajo povsem nobeni od naštetih opeij. Tako v tem času tečejo pogovori s člani medijskega kolektiva, s samostojnimi podjetniki, s t. i. računalniškimi umetniki oz. netartisti in z zaposlenimi v službi za odnose z javnostmi.

Zaradi drugačne zastavitve naloge smo morali sestaviti nov seznam vprašanj, ki pa je v enotni obliki zaradi raznolikosti poklicnih in interesnih formacij lahko v najboljšem primeru samo približek ustreznih in je spraševalcu zgolj v orientacijo, saj vsak pogovor zahteva predhodno natančno predelavo sugeriranih vprašanj v teme, ki so smiselno prilagojene specifikam dela intervjuvane osebe. Predpriprave so v tem primeru precej zahtevnejše in terjajo od raziskovalca vsaj okvirno poznavanje spraševančevega dela – za razliko od intervjujev z družinami, saj je abstraktno, arhetipsko funkcioniranje družine del občega vedenja, zato imamo več opornih točk, širši tematski teren in se v razpravi lažje znajdemo. Nabor predlaganih tem je zato v tem primeru obsežnejši (elementarni vprašalnik obsega okoli sto vprašanj), vendar pri vsakem pogovoru pridejo v poštev samo nekatera, saj so za različen tip dela oz. za različne vzorčne skupine posamezni sklopi vprašanj različno pomembni. Spraševanja se lotevamo tako, da sledimo sogovornikovi strukturi rabe – pri tem lahko nekatere sklope vprašanj vnaprej ali sproti natančneje razdelamo in vprašanja detajlirano razplastimo, drugje pa samo ugotavljamo, ali oz. koliko ima intervjuvani temo, o kateri sprašujemo, sploh uzaveščeno in reflektirano. Pogovor je tako kot pri družinah bližje klepetu oz. spontanemu dialogu o izbrani temi, pri čemer pa je bistveno, da – če je le mogoče – intervju izpeljemo v sogovornikovem delovnem prostoru, da lahko ta na mestu samem opiše in (časovno, prostorsko in funkcijsko) demonstrira, kako kaj počne z računalnikom. T. i. ozadje (delovni prostori, sodelavci itn.) nas v tem primeru zanima drugače kot pri intervjujih na domu, ugotavljamo predvsem, koliko določa, strukturira in pojasnjuje osebni način dela. Slediti je treba posameznikovim distinkcijam v rabi, pri čemer so te lahko docela drugačne od naših; v nekaterih primerih bistveno natančnejše, v drugih ohlapnejše in bolj grobe, zato se mora spraševalec znati pustiti tudi voditi in poučevati.

Tudi vprašalnik za vzorčne skupine se tematsko deli v več razdelkov, ki jih na tem mestu samo kratko zarisujemo. Osnovnim uvodnim vprašanjem, ki predstavijo demografsko sliko intervjuvanca, sledi niz vprašanj o njegovi socialni mreži in delovnem okolju, nato pa o osnovnih značilnostih dela, o sodelavcih oz. kolektivu. Poseben sklop vprašanj tematizira odnos do delodajalca oz. institucionalni okvir rabe računalnika, odnos do neslužbenih računalniških praks in podatke o konfiguraciji KIT. Ločeno obravnavamo (službeno) rabo interneta, elektronske pošte in svetovnega

spleta. Posebej je opredeljena službena raba računalnika doma in vice versa, tj. neslužbena raba računalnika v službi.

Vrstni red topik je spet svoboden in se prilagaja pripovedi vprašanega. Raziskovalec tako kot pri intervjujih družin sproti beleži neverbalno dogajanje in skicira tloris delovnega prostora.

Če nas v intervjujih na domu zanimajo družinskokontekstualno določeni načini računalniške rabe, v pogovorih s predstavniki poklicev iščemo poklicno in interesno determinirane vzorce dela z računalnikom – bolj kot na vprašanje, kaj, si torej prizadevamo najti odgovore na vprašanje, kako. V obeh primerih za razliko od dosedanjih empiričnih raziskav rabe interneta v Sloveniji, ki so se vse omejile na strogo kvantitativne podatke (RIS; Vehovar et al.), ne iščemo suhih kvantitativnih podatkov, pač pa utemeljeno in obdelano (tj. kvalitativno) informacijo.

Sistem transkribiranja

Da bi vsi raziskovalci pogovore transkribirali enako in s tem primerljivo in informativno enakovredno, smo sestavili vzorec predstavitve intervjujev, ki ob prepisanih pogovorih ločeno in sistematično predstavlja tudi nekatere, za raziskavo najrelevantnejše podatke, povzete iz priloženega intervjuja, kar omogoča hiter pregled in učinkovito sistematizacijo. Zapisano poročilo o intervjuju z družino se tako začne z demografskimi podatki o družinskih članih in časovno-prostorski koordinatami (kraj, datum, trajanje) intervjuja. Zaradi spoštovanja anonimnosti vsakokrat spremenimo osebna imena, priimke in naslove sodelujočih ter imena podjetij oz. delovnih institucij. Sledi oris poteka priprav in dogovarjanja za pogovor. Ločeno so predstavljene bivalne razmere družine (lokacija, kvadratura stanovanjske enote, infrastruktura okolice itd.) in tehnična opremljenost gospodinjstva (podatki o KIT in drugi tehnološki opremi, lastništvu avtomobilov). Posebej zabeležimo okoliščine intervjuja: kje je potekal, kdo je v njem sodeloval (ves čas ali le deloma), spremljevalne aktivnosti (sprotno delo posameznikov ali delovanje katere od KIT). Osrednji del poročila predstavlja prepis zvočnega posnetka intervjuja, ki je prav tako opravljen po vnaprej določenih pravilih. Dogovorili smo se, da ob dosledno zapisanem govoru, upošteva točno zaporedje, slengovske izraze, medmete ipd. do meje razumljivosti, sproti zapisujemo tudi znake neverbalne komunikacije (mimiko, gestiko ipd.) in beležimo druge pomožne razlagalne opazke, ki bi bralcu omogočile pravilno branje, kot na primer skakanje v besedo, ton govora, prevzemanje besede, morebitne zadrege, ugovarjanje z medmeti ipd. Zapisujemo tudi drugo vmesno dogajanje, ki presega interno situacijo intervjuja, kot na primer zunanje intervencije (telefon, obiski). V opombah pod črto izpisujemo dodatna vsebinsko relevantna pojasnila, ki jih iz samega pogovora ni mogoče razbrati. Zaradi pomenske

diferenciranosti našete vrste opomb ločimo tudi vizualno. Tretji del poročila predstavlja kratek povzetek poteka intervjuja, v katerem raziskovalec oriše tematski razvoj pogovora, oceni stopnjo participacije sodelujočih, njihovo odzivnost in morebitno hierarhičnost pri odgovarjanju. Sledi oris družinskega profila, v katerem raziskovalec predstavi osebne vtise o družini, sklepa o medsebojnem razumevanju njenih članov, morebitnih konfliktih in razporeditvi vlog, povzame skupne in posamezne družinske interese, oceni njihov materialni položaj, odnos do službe oz. šole in druge posebne opazke.

Komentar odpre prostor za lastno refleksijo o nastopu spraševanih, za mnenje o njihovih odgovorih, artikulaciji, stopnji uzaveščenosti svojih rab, izdelanosti stališč, klepetavosti, (ne)razumevanju vprašanj ipd. Raziskovalec poročilo konča z (morebitno) samokritiko, v kateri opozori na prepoznane lastne napake v izvedbi pogovora, denimo na pretirano sugestivnost, pomanjkanje spontanosti, neupoštevanje specifičnosti situacije ipd., kar je tako njemu kot drugim dragoceno napotilo za izboljšanje prihodnjih intervjujev.

Podoben, le mestoma vsebinsko smiselno prilagojen, je tudi vzorec poročila o intervjujih s predstavniki poklicnih skupin.

Samorefleksija

Kljub usklajevanju in nenehnemu korigiranju postopkov spraševanja je vsakokratna raziskovalčeva specifična subjektivna (pre)dispozicija vedno ostala nereduktibilna in specifična. Ker se spraševalčevo razumevanje obravnavane tematike vedno implicitno vpisuje v način postavljanja vprašanj, v razumevanje dobljenih odgovorov in narekuje njegove reakcije in opazke (že med samim intervjujem), predvsem pa vpliva na komentarje in interpretacijo, smo se odločili, da vsak čim natančneje popiše tudi lastno rabo, razumevanje in poznavanje računalnika in interneta. Tak samoportret bi nam služil kot mesto samoreference in nam obenem dal dodatno informacijo o projektu, predvsem pa prispeval k transparentnosti raziskave. S tem namenom je vsak raziskovalec izpolnil posebej za to sestavljen vprašalnik (prilagojen in poenostavljen obrazec za vzorčne skupine) in v dodatnem kratkem eseju popisal svoje povprečno vsakdanje kronološko zaporedje aktivnosti z detajlirano razčlenitvijo ritualnih postopkov dela z računalnikom. Tako dobljene »scenarije« smo prepletli v skupno shemo prevladujoče dnevne kronologije računalniških in internetnih praks z nekaj izstopajočimi (manj običajnimi) variacijami, ki jo bomo v nadaljevanju projekta uporabili tako pri preučevanju in interpretiranju posameznih intervjujev, ki jih bomo lahko brali z vsakokratnim sklicevanjem na priloženi raziskovalčev računalniški profil, kot tudi širše, pri skupnem razumevanju začetnih predpostavk o pojmovanju računalniških in internetnih rab in od teh nujno odvisnih raziskovalnih sklepov.

Stanje in načrti

Do sedaj smo v arhivu zbrali 21 transkripcij pogovorov z družinami in 14 transkripcij pogovorov s predstavniki vzorčnih poklicnih skupin. Po elektronski mreži in na rednih sestankih skupine vseskozi poteka razprava, ki največkrat zadeva komentiranje transkriptov, ki si jih redno sproti pošiljamo, in izmenjava predlogov za izboljšanje »terenskega dela« (tj. intervjuvanja), v zadnjem času pa predvsem dogovarjanje o izboru najprimernejših sogovornikov za t. i. poklicne intervjuje. Po predvideni časovni shemi bomo do začetka naslednjega študijskega leta zbrali želenih 30 transkribiranih intervjujev v vsaki skupini (torej skupno 60 intervjujev), kar že velja za solidno količino gradiva, ki lahko primerno obdelano ponudi širše aplikabilne rezultate. V nadaljevanju bomo dobljene odgovore najprej skupinsko komentirali, jih prediskutirali in interpretirali s pomočjo izbrane strokovne literature. Potem bomo statistično obdelali informacije in v sklepnem delu projekta na osnovi teoretskega aparata skušali predstaviti ugotovitve o načinih in prevladujočih trendih rabe računalnika in interneta v Sloveniji.

Ana Vogrinčič

Opera v etnografiji:

primer modela zagotavljanja operne umetnosti v Sloveniji

Opera in Ethnography: The Case of a Model of Operatic Art System in Slovenia
L'opéra dans l'ethnographie. Le cas d'un modèle de l'art d'opéra en Slovénie

Opera in antropologija

V tem zapisu predstavljam okvirne in zgoščene izsledke, ugotovitve in misli, ki so se razprle v projektu raziskovanja sedanje podobe oz. podob opere v Sloveniji.¹ Tovrstno ukvarjanje so spremljale številne metodološke, epistemološke in drugovrstne dileme, s katerimi sem se srečeval pri raziskovanju področja operne dejavnosti v Sloveniji. Omenjene dileme so povezane z negotovimi zdrsi (glede raziskovalnih strategij), kopičenji in asimetrijami (glede pojmovnega instrumentarija in orodja refleksije terena in objekta), specifičnostjo in vsakdanjostjo polja (ki ga

¹ Pričujoče besedilo je rezultat raziskovalne dejavnosti v okviru raziskovalnega projekta z naslovom *Model zagotavljanja operne umetnosti v Sloveniji* v obdobju od maja 2001 do maja 2002, ki ga je financiralo Ministrstvo za kulturo RS. Besedilo predstavlja okviren in kratek rezime nečesa, kar se mi je v raziskavi zapisalo na 128 straneh. Namen raziskave je bilo preučevanje podobe socialnih, institucionalnih, delovnopравниh, kadrovskih, prostorskih in finančnih razmer na področju zagotavljanja operne umetnosti v Sloveniji, s poudarkom na zadnjih desetih letih. V sklopu te razmejitev raziskava obravnava socialni habitus opernih praks in družbene reprezentacije opere skozi optiko operne dejavnosti in njenih problematik.